

ЕКОНОМІЧНА ЗЛОЧИННІСТЬ У СФЕРІ МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ

В'ячеслав Віталійович ДАВИДЕНКО,

*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри оперативно-розшукової
діяльності Харківського національного
університету внутрішніх справ*

Актуальність дослідження зумовлена зростанням ролі міжнародної торгівлі як ключового чинника глобального економічного розвитку та водночас як середовища підвищеної криміногенної вразливості. Лібералізація торговельних режимів, цифровізація фінансових і логістичних процесів, ускладнення транснаціональних ланцюгів постачання істотно ускладнюють встановлення реальної економічної сутності зовнішньоекономічних операцій і контролю за рухом товарів та коштів. У таких умовах міжнародна торгівля дедалі частіше використовується для здійснення складних економічних правопорушень, пов'язаних із маніпуляціями митною вартістю, легалізацією незаконних доходів, ухиленням від фінансових обмежень і маскуванню кінцевих бенефіціарів, що створює системні ризики для економічної безпеки держав.

Міжнародно-правовий фундамент протидії економічній злочинності у сфері зовнішньої торгівлі базується на імплементації норм універсальних конвенцій, що визначають вектори міждержавного співробітництва та уніфікують підходи до криміналізації транскордонних правопорушень. Провідну роль у цьому процесі відіграє Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності, яка створює правову основу для нейтралізації злочинних угруповань, залучених до контрабанди та незаконного обігу товарів [4], у поєднанні з Конвенцією Організації Об'єднаних Націй проти корупції, що детермінує стандарти прозорості та антикорупційні запобіжники у світовій торговельній системі [5]. Значення цих інструментів полягає у створенні легітимного поля для взаємної правової допомоги та екстрадиції, що мінімізує можливості для використання юрисдикційних розривів суб'єктами тіньової економіки [8].

Особливе значення в системі превентивних механізмів посідають стандарти Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF), які, попри статус норм «м'якого права», фактично визначають глобальний режим фінансового моніторингу торговельних операцій. Еволюція цих стандартів зумовлена постійною трансформацією методів легалізації кримінальних доходів, що характеризуються інтенсифікацією використання професійних посередників і складних корпоративних структур для маскуванню

кінцевих бенефіціарних власників. Сучасна правова архітектура протидії цим явищам базується на синтезі Сорока базових і Спеціальних рекомендацій, які утворюють універсальний та ієрархічний комплекс стандартів, спрямованих на криміналізацію суспільно небезпечних діянь, посилення превентивного моніторингу у фінансовому секторі та розширення інструментарію міжнародного співробітництва. Впровадження ризикоорієнтованого підходу та механізмів взаємної оцінки під егідою Міжнародного валютного фонду та Світового банку забезпечує ефективну імплементацію цих стандартів у національні правові системи з урахуванням конституційних рамок кожної держави, що є критично важливим для мінімізації вразливостей глобальної фінансової системи перед загрозами фінансування тероризму та транскордонної економічної злочинності [6].

Ключовим елементом застосування правового інструментарію FATF є системна протидія відмиванню доходів через торговельні схеми (Trade-Based Money Laundering, TBML), який концептуально ґрунтується на виявленні аномальних відхилень у митній вартості товарів, ідентифікації маніпуляцій з інвойсуванням та перевірці достовірності первинної торговельної документації, що дозволяє встановлювати факти штучного переміщення фінансової вартості під прикриттям легітимних зовнішньоекономічних операцій. Особливу увагу приділено розкриттю складних схем приховування бенефіціарної власності та контролю над кримінальними активами, у межах яких правопорушники експлуатують взаємопов'язані ланцюги постачання не з метою реального товарообігу, а для трансферу грошових ресурсів. Відповідно до спільних аналітичних напрацювань FATF та Егмонтської групи, ефективна імплементація механізмів протидії TBML [10] передбачає впровадження ризикоорієнтованих індикаторів і міжвідомчої координації між фінансовими установами, митними та правоохоронними органами. Такі індикатори дають змогу виявляти невідповідності між задекларованою в інвойсах вартістю товарів та фактичною ринковою кон'юнктурою, що є критично важливим для нейтралізації транснаціональних злочинних мереж, а також суб'єктів, які здійснюють торговельну діяльність в інтересах рф з метою обходу міжнародних санкцій та фінансово-економічних обмежень [7].

Отже, у сучасних умовах у сфері протидії економічним злочинам у міжнародній торгівлі окреслюється низка системних викликів, пов'язаних із розривом між темпами розвитку глобальних торговельно-фінансових процесів і спроможністю правових механізмів своєчасно на них реагувати. Складність багаторівневих ланцюгів постачання та транскордонний характер торговельних операцій ускладнюють встановлення реальної економічної сутності угод і кінцевого контролю над рухом вартості, що створює передумови для зловживань. Відчутним викликом залишається обмежена інтеграція інформаційних ресурсів і недостатня синхронізація дій між інституціями фінансового моніторингу, митного адміністрування та кримінальної юстиції, що

знижує ефективність виявлення складних злочинних схем. Окрему проблему становить експлуатація нормативних розбіжностей між юрисдикціями та використання третіх країн як транзитних просторів для маскування незаконних торговельних і фінансових потоків, у тому числі з метою нівелювання санкційних обмежень. Сукупність зазначених викликів засвідчує вразливість існуючої системи правового контролю до високотехнологічних і адаптивних форм економічної злочинності та актуалізує потребу в її подальшому інституційному та правовому зміцненні.

Система протидії економічним злочинам у сфері міжнародної торгівлі формується як багаторівнева правова конструкція, у межах якої поєднуються міжнародно-правові зобов'язання, універсальні стандарти фінансового контролю та національні інституційні механізми. Транскордонний характер торговельних операцій, складність глобальних ланцюгів постачання і використання високотехнологічних фінансових інструментів створюють сприятливі умови для маніпуляцій із вартістю товарів, приховування бенефіціарної власності та маскування руху економічної вартості під прикриттям легітимної зовнішньоекономічної діяльності. За таких умов ключового значення набуває узгоджене функціонування митного, фінансового та кримінально-правового регулювання, доповнене міжнародною координацією та уніфікованими підходами до виявлення ризикових операцій.

Список використаних джерел

1. Trade-Based Money Laundering: Trends and Developments : Joint FATF-Egmont Group Report. Paris: FATF, 2020. 66 p. URL: <https://www.fatf-gafi.org/content/dam/fatf-gafi/reports/Trade-Based-Money-Laundering-Trends-and-Developments.pdf>
2. Тіньові помічники російської військової машини: викриття схеми обходу санкцій Alt Capital. Insiderinfo. URL: <https://www.insiderinfo.com.ua/tinovi-pomichnyky-rosijskoyi-vijskovoyi-mashyny-vykryttya-shemy-obhodu-sankcij-alt-capital/>
3. KSE Institute Sanctions Team. URL: <https://sanctions.kse.ua/>
4. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності: ООН від 15.11.2000 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_789#Text
5. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції: ООН від 31.10.2003 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16/page#Text
6. Сорок Рекомендацій Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF): Міжнародна організація по боротьбі з відмиванням грошей (FATF) від 25.09.2003 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/835_001#Text
7. FATF Methodology for Assessing Technical Compliance with the FATF Recommendations and the Effectiveness of AML/CFT/CPF Systems, FATF, Paris, 2025. URL: www.fatf-gafi.org/en/publications/Mutualevaluations/Assessment-Methodology-2022.html
8. Про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: Закон України від 06.12.2019 р. № 361-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text>
9. ІТ трансформація Митниці: Розпочато випробування оновленої системи управління ризиками - АСУР 2.0. Офіційна веб сторінка Державної митної служби України. URL: <https://customs.gov.ua/news/it-transformatsiia-62/post/it-transformatsiia-mitnitsi-rozpochato-viprobuvannia-onovlenoyi-sistemi-upravlinnia-rizikami-asur-2-0-439>

10. Про санкції: Законом України від 14.08.2014 р. № 1644-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1644-18#Text>

11. Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання: Закон України від 20.02.2003 р. № 549-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/549-15#Text>

12. Державна служба експортного контролю України. Офіційна веб сторінка. URL: <https://www.dsecu.gov.ua/>

13. Головний портал про спонсорів та співучасників агресії. URL: <https://war-sanctions.gur.gov.ua/>

14. European Multidisciplinary Platform Against Criminal Threats (EMPACT). CEPOL. URL: <https://www.cepola.europa.eu/training-education/european-multidisciplinary-platform-against-criminal-threats>